

Misschien bestaat God en is het christelijk geloof waar. Maar stel dat dit zo is, waarom zou dat je iets te zeggen moeten hebben? Volgende week verschijnt *Hete Hangijzers*, waarin christenen zich intellectueel verantwoordden voor hun geloof. Koert van Bekkum schreef het slot-hoofdstuk. Over de beslissende handreiking van de Overkant.

Hij is al nederig

door Koert van Bekkum

Antwoorden op intellectuele vragen rond godsdienst – bestaat God; wat is de betekenis van het lijden? – kunnen rationeel gezien best bevredigen, maar toch nauwelijks tot de verbeelding spreken. Omdat ze de meer persoonlijke bezwaren niet wegnemen. Want stel dat een bepaald lijden nodig was om mij iets te leren, had dat dan niet op een andere manier gekund?

Er zijn overigens mensen die wel langs rationele weg tot geloof zijn gekomen. Maar meestal is er meer in het spel. Zoals een bijzondere beleving. Op zijn zestiende had de Duitse theoloog Wolfhart Pannenberg (1928) een intense religieuze 'lichtervaring' die de aanzet vormde tot zijn religieuze zoektocht. En Clive Staples Lewis (1898-1963) werd naar eigen zeggen na zijn overgave aan het christelijk geloof 'verrast door vreugde'.

Andere voorbeelden van bekeringen van bekende christelijke intellectuelen laten zien dat er vaak een leegte is die moet worden gevuld. De Noord-Afrikaanse filosoof en latere kerkvader Aurelius Augustinus (354-430) was leraar welsprekendheid in Milaan toen hij onder de indruk kwam van de preken van Ambrosius, de plaatselijke bisschop. Tegelijk worstelde hij enorm met wat we tegenwoordig een seksverslaving zouden noemen. In zijn *Belijdenissen* vertelt hij hoe hij in diepe ellende ineens kinderen in een nabijgelegen tuin hoorde roepen: 'Neem, lees! Neem, lees!' Hij sloeg het boekje met een brief van Paulus dat hij had meegenomen open, las de passage waarin deze zegt dat een christen zich moet onthouden van ontucht en Christus moet aandoen. En, zo schrijft hij: „Bij het eind van deze zin stroomde er een licht van zekerheid mijn hart binnen en vluchtte al de duisternis van mijn weifelen en twifelen heen.”

Een twintigste-eeuwse breuk in de intellectuele carrière door een religieuze ervaring is te vinden bij de Amerikaanse godsdienstfilosoof Alvin Plantinga (1932). Plantinga verbleef begin jaren vijftig een semester aan Harvard University. De gereformeerde student uit Grand Rapids raakte er diep onder de indruk van zijn niet-gelovige leermeesters en van de bezwaren tegen het christelijk geloof. Maar op een dag in januari, toen hij door de regen uit de eetzaal naar zijn kamer liep, opende de hemel zich voor hem en hij voelde dat wat hij geloofde waar was. Alle bezwaren werden daardoor gereduceerd tot niet meer dan filosofische problemen.

Op zoek naar de kern

Er is een punt van overeenkomst in het geloof van Augustinus, Lewis, Pannenberg, Plantinga en zo heel veel andere christenen. Kort samengevat komt het erop neer dat God zich volgens deze gelovigen namelijk kenmerkt door een blijvende, diepgaande betrokkenheid bij deze aarde. Telkens weer komt hij het leven van mensen binnen. Om mensen te bepalen bij wie hij is; de Schep-per van hemel en aarde en de bron van al het goede. Maar ook om te laten zien dat hij altijd bereid is nog een mijl extra te gaan om ze voor zich te winnen. Zo groot zelfs was zijn betrokkenheid en kwetsbaarheid dat hij in de persoon van Jezus mens werd en in diens leven, dood en opstanding de wereld redde van kwaad, angst en dood. En gek genoeg toont volgens de Bijbel deze kwetsbaarheid bij uitstek zijn godheid. God is nederig geworden. En Jezus heeft laten zien dat juist daarin zijn grootheid, goedheid en liefde samenvallen.

Het christelijk geloof biedt een vreemd verhaal, waarin het aardse bestaan alle ruimte krijgt, inclusief alle positieve en negatieve emoties daarover. En vertrouwen en geloven gaan duidelijk vooraf aan doen. Het is een godsdienst die wordt gekenmerkt door een enorme diversiteit. Wie, waar dan ook ter wereld, een kerk binnenstapt,ervaart dat aan den lijve. De mystieke sfeer van een rooms-katholieke kathedraal is heel anders dan de indruk die een gereformeerd of presbyteriaans gebouw achterlaat

waarin de nadruk ligt op het Woord. In evangelische diensten wordt de drempel naar de gewone wereld zo laag mogelijk houden en worden alle randvoorwaarden gecreëerd voor de persoonlijke beleving. Maar nergens ontbreken het kruis en de Bijbel. En overall krijgt het geloof vorm binnen de vaste vierhoek van de ware leer, het christelijke leven, de liturgie en een kerkelijke organisatie met Jezus aan het hoofd. Er bestaan grote meningsverschillen onder christenen, maar alle kerken die dicht bij de Bijbelse boodschap proberen te blijven, delen het zogeheten 'algemene' of 'katholieke' geloof, zoals dat in de eerste zes eeuwen is vastgesteld. Er ontwikkelde zich een gezamenlijke 'orthodoxie', die de ook toen al veelkleurige kerk formuleerde in antwoord op een paar logische vragen waar een ieder voor komt te staan die met het geloof kenismaat. Dat hield in dat de Bijbel – de joodse geschriften en de boeken van het Nieuwe Testament – als geheel gezaghebbend moest en zou blijven. Dat Jezus' goddelijke en menselijke 'natuur' onvermengd en onveranderd, ongedeeld en ongeschei-

6 Het verhaal van een sterke en wijze God die zwak is en met een dwaas evangelie komt

den waren. En dat de kerk het geloof beleed in de ene God en de drie personen, Vader, Zoon en Heilige Geest.

Toch blijft dan de vraag: wat moet een mens met die welomschreven christelijke leer? Met de verdere doordenking van het geloof door Augustinus vond de christelijke leer in feite een afronding. Maar is het kerkelijke spreken over God daarmee niet te stellig en zeker? Wat weet een mens nu van God? Vreemd genoeg was Augustinus het daar volstrekt mee eens. Net als in heel de vroege kerk functioneren de traditionele dogma's bij hem vooral als dranghekken: ze bakenen de ruimte af waarbinnen een mens over God mag spreken. Maar het mysterie van het geloof zelf is daarmee allerminst gedefinieerd. Wie het geheim van God beter wil leren kennen, moet Bijbellezende en proberen te formuleren waar het in het christelijk geloof om gaat.

Het aardse geloof

Wie het eerste deel, het Oude Testament, opslaat, komt in een wereld terecht van nomadenvorsten, boeren, profeten, priesters en wijzen in een klein land in het oosten van de mediterrane wereld. Dat de christelijke kerk ervoor koos deze geschriften, die ook voor Jezus gezaghebbend waren, als de harte te beschouwen, is nogal wat. Het maakt dit geloof namelijk door en door aards. De boeken gaan over Jhwh, Israels God. Deze God laat zichzelf kennen in wetten en visioenen. Maar de leefwereld van mensen, met hun emoties, wijsheid, scepsis en klagen, is nooit buiten beeld. Vreemd genoeg raakt dit niet alleen dat kleine volkje dat klem zit tussen de heen en weer golvende machten van Egypte en Babylon. Het raakt heel de wereld. Door het oordeel over het ontrouwe Israël heen maakt Jhwh een nieuw begin. Een rest van Israël keert terug naar Juda. En er komt een dag, zo zeggen de profeten in de tijd van de ballingschap, dat de Gezalde komt, een koning, die tegelijk priester en profeet is. Met zijn komst zal Jhwh alles met Israël en heel de wereld goedmaken.

Jezus en het Koninkrijk

De kern van de boodschap van Jezus, die priester-koning, was de komst van het Koninkrijk van God. Zijn tijdgenoten wisten precies wat dat betekende. Dat betekende Gods bevrijding, Gods oordeel over goed en

Het heeft zin Jezus als koning te erkennen, al het goede te verbinden met Gods schepping en het eigen levensverhaal in te voegen en te laten veranderen door het verhaal van Jezus' lijden, sterven en opstanding. FOTO EPA/BARBARA WALTON

kwaad, en via Israël Gods heil voor heel de wereld! Jezus' eerste optreden in de synagoge van Nazareth – waar hij Jesaja 61 las – sluit daar naadloos op aan. Als Gods belofte van het Koninkrijk wordt vervuld, ontvangen armen het goede nieuws, worden gevangenen vrijgelaten, gaan blinden weer zien en komt er een einde aan alle onderdrukking (Lucas 4). Hij typeert het rijk van God als een mosterdzaadje, dat krachtig maar traag groeit en toeneemt. Hij stelt dat burgers van dit rijk geen kwaad met kwaad moeten vergelijken, nog een mijl met anderen moeten gaan en hun vijand de andere wang moeten toekeren.

Tegelijk geeft Jezus een andere, voor velen buitengewoon ergerniswekkende draai aan de cruciale symbolen van het toenmalige Jodendom. Als het Koninkrijk van God werkelijk doorbreekt, is het logisch dat hij wondertekenen doet, vergeving schenkt aan zondaars en feestmaaltijden houdt met prostituees en de gehate belastingambtenaren. Maar wie daar nog aan twijfelt, kan niet meemaken hoe hij omgaat met de spijswetten en de sabbat. En wat hij zegt over tempel en land is dan al helemaal blasfemisch.

De joodse leiders in Jeruzalem hebben van meet af aan goed aangevoeld hoe ingrijpend Jezus' oproep tot bekering was. Israël heeft gefaald als licht van de wereld. Het heeft Gods goedheid miskend. Ongekend hard verwoord Jezus dat in de gelijkenis waarin hij het Oude Testament samenvat in een verhaal over een man die zijn knechten stuurde om de oogst op te halen van zijn wijngaard. Stuk voor stuk werden ze door de wijnbouwers weggehoond en in elkaar geslagen. En toen hij zijn zoon zond – die zouden ze toch wel met rust laten – deinsden ze er niet voor terug, hem te vermoorden (Matteüs 21).

Het is opmerkelijk wat Jezus zegt over zichzelf. Hij, in wie Jhwh zelf naar zijn volk toe komt, voorziet zijn dood. In dit licht is het niet verwonderlijk dat de vier evangeliën de meeste aandacht besteden aan de laatste week van Jezus' leven. Zijn lijden en sterven vormen paradoxaal genoeg de climax van Gods geschiedenis met Israël. Juist door dit lijden heen komt het Koninkrijk. Alle koninklijke, profetische en priesterlijke beelden van Gods weg met Israël komen hier bij elkaar.

Hoe kan het dat dit verhaal niet is verwaaid

Voorpublicatie uit Hete Hangijzers

Antwoorden op 17 kritische vragen aan het christelijk geloof

in de geschiedenis zoals de verhalen van de andere zelfbenoemde messiasen uit die tijd? En een veel existentiëler vraag: zou het echt waar zijn dat God in Jezus voor eens en voor altijd bevrijdt en recht doet? Vraagt hij van mij dat ik hem erken als Koning van de wereld?

Het meest hoopgevend

Deze vragen brengen bij een van de merkwaardigste, maar ook meest overtuigende en hoopgevende kernpunten uit het Nieuwe Testament: Jezus' opstanding. Die opstanding is een mysterie. Je moet het geloven. Tegelijk liggen de getuigenissen in de brieven en de verhalen in de evangeliën zo ingebed in het gewone leven dat vragen en twijfels vanzelf aan bod komen.

Het is mogelijk te denken dat de 'paaslegenden' over verschijningen en een leeg graf ontstonden, nadat Jezus' kruisiging meer en meer werd gezien als 'verhoging'. Zo'n 'ontmythologiserende' theorie vormt een prettige steun in de rug voor wie het allemaal niet weet. Maar als historisch verklaringsmodel schiet deze visie schromelijk tekort. Het is buitengewoon merkwaardig dat aanhangers van een pluriform Jodendom met tal van visies op de toekomst van Israël, op de Messias en op de opstanding samen ineens één beweging vormen met tamelijk nauwkeurig omschreven opvattingen. Een beweging die bovendien ook heidenen toelaat en zich in een snel tempo over het Romeinse Rijk verspreidt. Hoe kan dat, als uit alle beschikbare teksten blijkt dat een dode Messias geen Messias kan zijn en het Jodendom in elk geval daarin een eenheid vormt, dat heidenen geen volwaardige plek kunnen innemen?

De opstandingverhalen wekken dan ook niet de indruk langzaam te zijn ontstaan. Veeleer dringt zich het beeld op dat de berichten over de opstanding in de evangeliën teruggaan op heel vroege getuigenissen van stomverbaasde mensen, veelal vrouwen. De vele kleine tegenstrijdigheden tussen de verschillende versies spreken dat beeld niet tegen. Ze bevestigen het juist, omdat ze de verwarring over de totale verrassing voelbaar maken.

Op eenzelfde manier reikt de daadwerkelijke opstanding van Jezus de sleutel aan tot het verstaan van de oorsprong van het christendom. Als Jezus de Messias is en God hem na zijn kruisdood uit de dood deed opstaan, valt alles op zijn plaats. Een enorme teleurstelling loopt uit op onverwachte blijdschap. Het laatste oordeel wordt uitgesteld. Vanwege zijn eindeloze barmhartigheid breekt God vanuit de toekomst van de opstanding van alle mensen aan het einde van de geschiedenis in deze wereld in. Nogmaals, en nu definitief, reikt hij niet alleen Israël, maar alle volken triomfantelijk de hand. Na zijn hemelvaart werkt Jezus in de hemel toe naar het moment dat hij als koning en rechter zal oordelen en de definitieve vernieuwing van deze schepping zal plaatsvinden. Maar nú al is er bevrijding en hoop, omdat de overwinning is behaald. Wie Jezus als Heer erkent, hoort door de Heilige Geest bij het nieuwe volk van God, het volk gebouwd op het getuigenis van Jezus' twaalf leerlingen.

Het Evangelie is het verbluffende verhaal van een sterke en wijze God die zwak is en met een dwaas evangelie komt. De kern van dit verhaal is een Persoon. Het is de persoon van de Ontzagwekkende, die zijn schepping niet loslaat, maar zich in Jezus niet slechts een volk, maar een hele wereld redt. Hij leeft! Door zijn Geest is hij sprekend en vernieuwend aanwezig. En op talloos veel manieren klopt hij bij mensen aan.

Vertrouwen en vreugde

Maar waarom zou je opendoen? Het bovenstaande is geschreven door een christen. Geen neutrale waarnemer dus. Niet dat ik nooit heb getwijfeld of God bestond. Toen ik begin jaren negentig theologie studeerde in Kampen, raakte ik geïntrigeerd door de tegenstelling tussen historisch-kritische en apologische Bijbelwetenschap. Het werd een groot existentieel probleem. Heel de dominotheorie – als je de schepping in zes dagen laat vallen, gaat uiteindelijk de opstanding eraan – voltrok zich. Totdat Christus zelf in mijn vertwijfeling ingreep. Ik begreep dat ik ook op dit terrein moest leren vertrouwen. Het beperkte menselijke kennen is niet in staat een rationele fundering te leggen onder het Bijbelgeloof.

God bestond dus. Maar is hij ook goed? Tegen die vraag liep ik aan toen ik machteloos moest toezien hoe zich dichtbij het grote kwaad van een langdurige, diepe depressie voordeed. Waarom staat God toe dat mensen zo lijden en worden lamgelegd? Toch hield de overtuiging dat God goed is uiteindelijk stand. Niet omdat ik er ook maar iets van begreep. Maar wel omdat hij kracht gaf. En omdat ik erover dat hij me telkens uit Bijbellezing, liturgie en gesprek troost en hoop liet putten: in Jezus' lijden blijft God niet buiten schot; door zijn opstanding is er hoop.

Ongetwijfeld speelden in de twee bovengenoemde gebeurtenissen tal van psychologische processen een rol. Het had ook veel met volwassen worden te maken. Maar er was ook iets anders: Gods beslissende, barmhartige handreiking van de Overkant. De ervaring dat Christus in het gewaad van het Bijbelverhaal gezaghebbend sprak en naar mij toekwam. Ik ben er daarom diep van overtuigd dat het zin heeft Jezus als koning te erkennen, al het goede te verbinden met Gods schepping en het eigen levensverhaal in te voegen en te laten veranderen door het verhaal van Jezus' lijden, sterven en opstanding. Daarom tot slot: wat zijn doorslaggevende existentiële argumenten die mij overtuigen van de waarheid van het christelijk geloof?

De eerste reden is die van de *ontmaskering*. In de laatmoderne westerse cultuur is waarheid is onzeker. En het kwaad dat zich niet laat buitensluiten, overtuigt mensen niet van hun slechtheid en schuld. Integendeel, mensen zijn vooral slachtoffer van hun genen, hun opvoeding en van omstandigheden. Het christelijk geloof onmaskert deze kijk op de werkelijkheid. Het leven is gevaarlijk. Er is een strijd gaande tussen goed en kwaad. Juist door dat kwaad te benoemen als zonde en schuld, wordt een mens bevrijd uit de kluisters van de omstandigheden. Omdat er sprake is van echte verantwoordelijkheid, komt het mens-zijn beter tot zijn recht. De mogelijkheid van vergoeding geeft uitzicht op een nieuw begin. En waar geen mens daartoe zelf in staat is, gaat Jezus voorop.

De tweede reden ligt in de zin van het bestaan. De Bijbel laat alle ruimte voor de chaotische ervaring van het bestaan, maar benadrukt tegelijk de betekenis ervan in het licht van de beloften van God. Elk mens kampt met de diepe angst dat hij of zij niet wordt gezien. Het christelijk geloof benadrukt daarentegen dat iedereen doelbewust door God is gemaakt. Wie wordt overweldigd door schoonheid, geniet van wat de schepper heeft bedacht. Hij is betrokken bij zijn schepping. Het is daarom mogelijk hem te vragen of een op het oog zinloze inspanning vrucht mag dragen. En waar het de hedendaagse succesideologie moeilijk valt te spreken van een zinvol en waardig bestaan van armen, verstandelijk gehandicapten en dementen, laat Jezus zien dat zij anderen tot voorbeeld zijn in hun nederigheid en afhankelijkheid. Zij hoeven zich niet te schamen voor hun hoogmoed.

Een laatste doorslaggevend argument ligt in de christelijke *hoop*. God is betrouwbaar. Als hij toezegt het kwaad te bestraffen en slachtoffers recht te doen, dan gebeurt dat. Als hij belooft dat hij zijn schepping vasthoudt, dan doet hij dat. Niet voor niets ervaren velen die het wonderlijke verhaal van Vader, Zoon en Geest en van schepping, vernieuwing en vernieuwing tot zich laten doordringen, een wonderlijke vreugde over deze drie-enige God. Zijn schepping en verlossing weerspiegelen zijn onuitsprekelijke liefde. De weg door zelfverloochening en dood heen was hem niet te ver om dat te bewijzen. Sterker nog, in zijn opstanding staat de overwinning vast. Er is daarom alle reden voor gegronde hoop.

„Waarom wil je vertrouwen op jezelf?“, schreef Augustinus. „Om jezelf onbetrouwbaar te vinden? Werp jezelf in zijn armen; wees niet bang. Hij zal zichzelf niet terugtrekken zodat je valt. Maak de sprong zonder angst; hij zal je opvangen en genezen.”

Dit is een verkorte weergave van het slot-hoofdstuk in Hete Hangijzers. Antwoorden op 17 kritische vragen aan het christelijk geloof. Cees Dekker en Martine van Veen (red). Uitg. Buijten & Schipperheijn, Amsterdam 2009. 312 blz. €19,95